

ZÁRSÓ

Nem vállalkozhatom arra, hogy Budapest várostörténetének akár csak legfontosabb kérdéseivel is foglalkozzam ebben a záróbeszédben. Nem vállalkozhatom egyrészt azért, mert magam a témával közelebbről nem foglalkoztam, másrészt azért sem, mert az előadók és a viták egy részén nem tudtam részt venni. Azt hiszem nem is feladatom, hogy most a várostörténet szemléleti és módszertani kérdései szempontjából szóljak, hanem inkább az, hogy magának ennek a studiónak a jelentőségét méltassam, és pedig nemcsak a történettudomány, hanem mindennapjaink szemszögéből is.

Emlékeztetni szeretnék arra, hogy 1966-ban a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága megvitatta a várostörténeti kutatás helyzetét és feladatait. Ezen a vitaülésen világossá vált, hogy a várostörténet komplex kutatási terület, mert a város funkciójából, funkcióiból kiindulva vizsgál egy meghatározott társadalmi egységet és elemzi ennek kapcsolatait a történeti periódus egészében. Budapest esetében ez a megközelítési módszer a résznek és az egésznek és összefüggését szem előtt tartó felfogás annál inkább szükséges és nyilvánvaló, mivel fővárosunk nemcsak politikai központ, hanem az ország lakosságának 1/4-ét foglalja magába, és a legnagyobb ipari- gazdasági, sőt kulturális centrum.

A várostörténet nem pusztán azzal foglalkozik, hogy mi történt, hanem azzal is, hogy mi fog történni. Ez persze minden történetirő célkitűzése, mondhatnám azt is, hogy álma, de a várostörténész előnyösebb helyzetben van, mint mások. Egy körülhatárolt emberi közösségnek a sorsát követi nyomon és pontosabban tudja kitapintani azokat az akaráásokat, szándékokat, terveket, amelyek a közösség tagjait, vezetőit foglalkoztatják. Nem véletlen, hogy a modern várostörténet nem válik el az urbanisztikától, annak a jelen és jövő fejlődés kérdéseivel foglalkozó ágaktól.

Budapest fejlődése - amint azt a Szekció ülések vitái megállapították - meglehetősen sajátos, hiszen, mint Hanák Péter elmondotta mint főváros nem a központi hatalom segítségével jött létre, hanem a 18. század végétől, legalábbis 1867-ig, a Habsburg hatalom ellenében erősödött meg. A haladó gondolkozásu magyar értelmiség ezt így is fogta fel, de emellett azt sem felejtette el, hogy a városiasodás a fejlődés szükségessége és egyben magasabb foka. Azért az értelmiségre hivatkozom elsősorban, mert egy tudati problémáról szeretnék beszélni.

Petőfi nem érezte magát idegenül a boldog pestiek között, és a konzervatív nemesiség vagy a patriarchálisnak látott paraszti társadalmat visszasiró, nosztalgia állíthatta csak szembe a falusi és a városi Magyarországot, s csak a legsötétebb reakció találhatta ki a bűnös város mítoszát. Ez a bűnös város teremtette meg a modern magyar fejlődés feltételeit, s nem hiába szállt szembe már Ady Endre is azokkal, akik ezt az igazságot el akarták kerdőzni vagy éppen viszályára akarták fordítani. Erre most azért érdemes emlékeztetni, nem azért csak mert irodalomtörténettel foglalkozom, azért is érdemes emlékeztetni, mert a neoromantikának egy új irányzata a környező ártalmakra is hivatkozva hirdeti meg nemcsak a természethez, hanem a primitívebb közösségi állapotokhoz való visszatérést.

Konferenciánk nagy érdeme, hogy nagy sullyal foglalkozott nemcsak a kapitalista fejlődéssel, hanem az 1945 utáni időkkel is. Az 1867 utáni gyors ütemű fejlődés nagy eredményeket hozott, de természetesen kialakította azokat az ellentmondásokat is, amelyek általában jellemzők a kapitalista társadalmi formációra, s amelyek a városban különösen élesen jelentkeznek.

A szocialista átalakulás eredményeképpen megteremtődtek a társadalmi egyenlőség alapvető feltételei, az élet minden területén a városban is. Igaz, hogy Budapesten a népesség száma lassabban emelkedett 1945 után, mint az előző évtizedekben, de egészsége-sebb társadalmi struktúra alakult ki, nagyarányu lett a foglalkoztatottság, nőtt a munkások és alkalmazottak életszínvonala, javult a szociális egészségügyi ellátás, nőtt az iskolázottsági színvonal, s az utóbbi időben gyarapodott és korszerűsödött a lakásállomány is. Kiala-

kult Nagy-Budapest és a peremtelepülések fővárosi rangra emelkedtek a szó szoros értelmében. Ebben a fejlődésben is vannak természetesen ellentmondások, és a mi nemzedékünk és a következő nemzedékek feladata lesz, hogy a város valóban szocialista emberi közösséggé váljék. Több lakásra van szükség, szembe kell nézni a környezetvédelem problémáikával, tovább kell javítani a szociális és kulturális ellátást, és nem utolsósorban erősíteni kell a szocialista emberhez méltó magatartást. A szocialista nagyvárost kell tehát kialakítani, s nem fogadhatjuk el azt a fatalista felfogást, amely általánosnak és szükségszerűnek tartja az amerikai nagyvárosok fejlődését annak minden negatív, embert elidegenítő következményével. Mint látjuk a várostörténeti kutatás minden korról foglalkozik, s az élet minden területét érinti.

Én külön szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy milyen mértékben formálhatja a mai emberek tudatát. A fővároshoz tartozás tudata is része annak a szocialista hazafiságnak, amelyről olyan sokat szólnak. Ennek a tudatnak a tartalmához hozzátartozik a középkori Pest-Buda története, annak ismerete épp úgy, mint a mai Nagy-Budapest megszerettetése, de hozzátartozik az is, hogy ennek a nagyvárosnak, amely 2000 körül talán eléri a 3 millió lakost is, ennek a tervével foglalkozik az egész közvélemény.

E tekintetben ne becsüljük le már - tudnillik már a tudatformálás tekintetében - ne becsüljük le azt a kulturát sem, amelynek történetével szintén érdemes megismerkedni, és amely egyébként nemcsak pesti, hiszen az utolsó 100 esztendőben alig volt valamirevaló író, vagy művész aki nem Budapesten telepedett volna le, még akkor is, hogyha csak a faluról írt, még akkor is, hogyha elítélte a várost, és Budapestet, mint parvenü jelenséget különösen.

Ady Endre 1907-es cikkéből idézek: "Budapest gyönyörű város, és az ember meg is tudná kedvelni, ha nem élnének itt budapestiek." Ma is vannak, akik ezt mondják egyébként, tehát nemcsak Ady idejében. Ady ehhez hozzáteszi ehhez a mondáshoz: "Ezt a Wilde szerű ítéletet száz variációban hallhatjuk, holott nincs igazunk, nem kellene Budapestről kisöpörni minden budapestit, csak ki kellene cserélni őket." A kicserélés részben megtörtént. Mégpedig úgy, ahogy Ady akarta. Az alacsonyok, ahogy ő mondta, kerültek felül. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy Ady programját teljes mértékben megvalósítottuk volna. Azért, hogy Budapest lakossága, ahogy Ady mondja "igézett népe legyen a kultúrának" még nagyon sokat kell tenni, s ez az eszmei kulturális tevékenység nekünk értelmiségieknek különösen nemes és köteles feladatunk.

Ez a tudományos ülésszak azt hiszem további ösztönzést adhat a kutatásnak, de annak a várospolitikai munkának is, amely az emberi cselekvést szervezi. A kettő egységének szükségességét bizonyította nemzetközi vonatkozásokban is az a konferencia, amelyet több külföldi főváros képviselőjének részvételével rendeztünk meg tavaly Budapesten, és amely a mai urbanisztika címet viselte. A nemzetközi együttműködésre és az összehasonlító módszer alkalmazására úgy hiszem nagy szükség van, s az ülésszakon elhangzott előadások, köztük külföldi vendégeink előadásai is erre hívták fel a figyelmet.

Mindent összevetve eredményes munkát végzett ez a konferencia, amelyet Budapest egyesítésének 100. évfordulójára hívtak össze a rendező szervez, s reméljük, hogy az itt adott ösztönzések egyrészt tudományos életünkben tovább élnek, az Akadémián és másutt segítik a komplex multidiszciplináris módszerek alkalmazását a múlt és a mai problémák feldolgozásában, másrészt a várospolitikai gyakorlatra és nem kis mértékben az emberek tudatára hathatnak, s végül hozzájárulhatnak Budapest és a külföld közötti kapcsolatok szorosabbra fűzéséhez is.

E néhány gondolattal a centenáriumi tudományos ülésszakot befejezettnek nyilvánítom.

ZÁRSZÓ

A magyar főváros egyesítésének centenáriuma alkalmából rendezett ülészak végéhez értünk. A centenáriumi esztendő számos eseménye mellett számunkra az itt jelenlévő várostörténészek, valamint szerte a városban munkánkat figyelmező helytörténészek számára - s bízunk benne, hogy az ülészak anyagát publikáló "Tanulmányok Budapest multjáról" következő kötetét olvasók számára is - egyik legjelentősebb esemény ez.

Bízunk benne, hogy a Hazafias Néprfront által kezdeményezett helytörténeti mozgalom; a Fővárosi Tanács által támogatott, és intézményeiben folyó fővárostörténeti kutató tevékenység, továbbá a Tudományos Akadémia Várostarténeti Bizottságában megtestesült nemzetközi tapasztalatok előreviszik az elmúlt években kibontakozott és - szerénytelenség nélkül állíthatom - konferenciákkal új szakaszához érkezett magyar várostörténeti- fővárostörténeti kutatásokat, eredményei közkinccsé tételeit.

Jelen ülészakunkon építések, közigazdászok, gazdaság- és településföldrajz tudósok, történészek és demográfusok mondták el feltételeik eredményeit, vázolták a mult törvényszerűségeit és foglalták prognózisokban össze véleményüket e tendenciák kibontakozásának várható hatásáról, tervezhető jövőjéről. A szekció-ülések vitái termékenyek voltak, a 12 előadáshoz 42-en szóltak hozzá - köztük kivétel nélkül jelenlévő külföldi kollégáink is.

Megköszönjük a különböző diszciplínák képviselőinek érdeklődését és adatfeltáráson alapuló, azokon tulmutató kezdeményezéseit. Igényeink további adatfeltáráásra, rendezésre, pontos dokumentációra sarkallnak bennünket. A tapasztalatok további kötelezettséget rónak ránk együttműködésünk továbbfejlesztésére, - hogy a város életét teljes sokoldalúságában ismerő és szervező szakemberek közötti vitákat továbbfejlesszük, munkánk kölcsönhatását termékenyebbé tegyük. A várostörténet - várospolitika - várostervezés egységét, kontinuitását kívánjuk megteremteni.

Bízunk benne, hogy sikerül a várostörténet és urbanizáció szorosan összefüggő tárgykörében összefonódott tudományágakra irányítani a korszerűség iránt annyira fogékony, városát immár magáénak tekintő fiatalok érdeklődését is. Olyan fiatal nemzedék nőtt fel az üzemekben, lakótelepeken, egyetemeken, akik a várost maguknak építik, komplexen szemlélik, jelenüket és jövőjüket egyaránt. Hozzájuk fordulunk, hogy legyenek művelői a várostörténetnek, képviseljék e hagyományokat őrző és jövőt bátran formáló diszciplínát.

Külföldi kollégáinknak külön megköszönjük, hogy hozzásegítettek bennünket Közép-Európa közös problémáinak megértéséhez, szocialista fejlődésének a városok közösségében tükröződő törvényszerűségeinek megismeréséhez és alkalmazásához.

Ez a -- hangsúlyozom - Budapest történetében első fővárostörténeti tudományos konferencia arra is kitűnő alkalom volt, hogy erőteljesen irányítsa a figyelmet az eddig meglehetősen elhanyagolt és szervezetlen új- és legújabbkori várostörténetírás kérdéseire. Az újkori várostörténeti kutatások megszervezése, a problematika kidolgozása nemcsak a főváros története, hanem általában a magyar várostörténet problematikájának a kidolgozása - egyre sürgetőbb feladat mind a történettudomány, mind a tudomány társadalmi hatékonysága szempontjából.

Ezen eredmények és feladatok jegyében a fővárosi intézmények nevében megköszönöm a Tudományos Akadémia segítségét. Köszönjük a Történelmi Társulat várostörténetet támogató, azt tömegessé tevő áldozatos tevékenységét. Köszönjük az akadémiai intézetek kritikus, nemzetközi összefüggésekre támaszkodó, helyenként erendendő provincializmusunk és korszerű metódusokat nehezen adaptáló hagyományainkat szétfeszítő közreműködését.

Külön is köszönöm Köpeczi Béla főtitkár érdeklődését, aki európai kulturájával, tudományos igényességével hivatali minőségében, de budapesti polgárként is hozzájárult diszciplínánk fejlődéséhez; bátorítást adott az újkori várostörténet műveléséhez, új szocialista hagyományaink tiszteletéhez, megértéséhez és megértetéséhez.

Ezzel a konferencia munkáját berekesztem.